

Eerste hulp bij poëzie.

Twee boeken voor wie een beetje bang is voor gedichten

CARL DE STRYCKER

Poëziefhebbers moeten zich vaak verdedigen: waarom lees je voor je plezier rare teksten die je vaak niet meteen snapt? En wat heb je er in godsnaam aan? Omgekeerd geldt dat veel aficionado's een zekere bekeringsdrang voelen. Meestal gaan ze dan boekjes

publiceren die mensen van (het belang van) poëzie moeten overtuigen, zoals **Ellen Deckwitz** met *Dit gaat niet over grasmaaien* of *Zelf gedichten lezen* van **Gerbert Faure**, **Jan de Jong** en **Bas Jongenelen**.

© Michel Goossen

Deckwitz is niet aan haar proefstuk toe. Ze schreef eerder een soortgelijk boekje, *Olijven moet je leren eten* (2016), maar nog steeds is ze niet uitgepraat over poëzie – of moeten we zeggen ‘uitgepredikt’, want ze omschrijft zichzelf als een ‘gedichten-evangelist’. Ze wil iedereen de blijde boodschap brengen: poëzie is leuk! Gedichten doen ertoe! Ze vecht tegen vooroordelen en clichés zoals ‘dat poëzie dood is, dat niemand poëzie leest (vooral jonge mensen niet), dat poëzie een ouderwets genre is, dat poëzie niet verkoopt, dat poëzie moeilijk is en dat poëzie een klein publiek heeft’. En dat doet ze met veel begeesting, kennis van zaken, een vleugje humor en een zekere ongeremdheid. Ze schrijft geanimeerd, alsof ze tegen een vriend praat.

De aanstekelijke stukjes gaan allemaal uit van een bepaalde vraag, zoals ‘Waarom poëzie niet over alles kan gaan’, ‘Is er zoiets als young adult poetry’ of ‘Hoe poëzie je een betere geliefde maakt’.

Daarmee is *Dit gaat niet over grasmaaien* een praktische gids (de ondertitel *Hoe lees je poëzie* duidt daar ook op), waarin lezers antwoorden en tips vinden, en gemeenplaatsen worden ontkracht. Tegelijk is het boek ook een poëtica, want het propageert een zekere literaturopvatting, een bepaald soort poëzie en een specifieke leeshouding. De poëzie die Deckwitz voorstaat moet ‘iets losmaken’, raken, ‘je bedwelmen of verontrusten’; ze gaat over gevoelens of je moet er iets van opsteken. Poëzie wordt zo voornamelijk een emotioneel-psychologisch hulpmiddel bij het leven. De gedichten waarmee ze haar betoog illustreert zijn allemaal redelijk eenvoudig, en eerder op de boodschap dan op het taal- of vormexperiment gericht. Die voorliefde voor verhalende, anekdotische gedichten verengt het beeld van de poëzie. En dat beperkt dan weer de manier van lezen, want hoewel Deckwitz zelf vaker signaleert dat ook klank en ritme van belang

zijn, zijn haar lecturen voornamelijk parafrases van de inhoud zonder veel aandacht voor de formele aspecten. Daarmee blijft eigenlijk zowat de hele technisch-retorische kant van het genre onderbelicht, terwijl mij dat precies de essentie van poëzie lijkt: dat gedichten niet louter met behulp van de woorden communiceren, maar ook door middel van de wijze waarop die op het blad staan. Uiteraard wil Deckwitz in de eerste plaats enthousiasmeren en is een uitgebreide close reading van een hermetisch vers hier niet aan de orde, maar uitweiden over vragen als ‘hoe werkt de witregel’, ‘hoe functioneert retoriek’ of ‘heeft het ritme een betekenis’ zou deze lezer alvast nog enthousiaster maken. Het zou tonen hoe het gedicht werkt in plaats van hoe het inwerkt, en daardoor zou Deckwitz betoog, dat getuigt van persoonlijkheid, net iets minder particulier worden.

Veel traditioneler is de aanpak in *Zelf gedichten lezen*, waarin 42 gedichten uit de moderne Nederlandstalige poëzie (vanaf Herman Gorter tot Hannah van Binsbergen) een bespreking krijgen. Daarbij gaan de auteurs op zoek naar de extra betekenis die gedichten weten te genereren: ‘Gedichten willen immers méér zijn, dan wat hun woorden vertellen’, stellen ze in de inleiding en de ondertitel luidt *Een reis over de onbewandelde wegen van de poëzie*. Ze beseffen evenwel dat dit geloof ook juist lezers van het genre kan vervreemden omdat die het gevoel kunnen krijgen dat een gedicht een rebus of een cryptogram is. ‘En dat is meteen de belangrijkste reden waarom we op de middelbare school zo’n hekel aan poëzieanalyse kregen.’ Zij gaan dan ook niet op zoek naar een verborgen betekenis, maar gaan wel uit van meerduidigheid.

Elk gedicht roept zijn eigen methode op: het ene wordt via een nauwgezette regel voor regel-lectuur ontleed, het andere leent zich meer tot een vormanalyse, nog weer andere gedichten worden intertekstueel benaderd, maar ook hier geldt dat de duidingen heel vaak tot parafrases beperkt blijven. Bij Guido Gezelle, van wie ‘t Er viel ‘ne keer’ wordt behandeld, krijgt de vorm een betekenis, net zoals bij de gedichten van M. Nijhoff, Herman de Coninck of Joost Zwagerman. Bij andere dichters wordt de bespreking van dat aspect node gemist, zoals bij Karel van de Woestijnes ‘Ik ben de hazel-noot’, waar helemaal niets over de strofe-indeling of de klank van het gedicht gezegd wordt, hoewel die mij bij deze dichter cruciaal lijken. Ook over de schijnbare vormeloosheid van de meer hedendaagse gedichten wordt zelden iets opgemerkt. Soms steken interpretaties wat bleekjes af tegen bestaande lezingen, zoals bij Nijhoffs ‘De moeder de vrouw’ of ‘Een vrouw 1’ van Hugo Claus, gedichten waarover veel en vaak beter is geschreven dan in dit boek. Daarnaast zijn er ook lezingen waarvan ik vind dat ze kansen laten liggen, precies door te sterk te focussen op het inhoudelijke aspect.

GERBERT FAURE, JAN DE JONG
EN BAS JONGENELEN
ZELF GEDICHTEN LEZEN. EEN
REIS OVER DE ONBEWANDELDE
WEGEN VAN DE POËZIE
GRONINGEN: KLEINE UIL, 2020
192 P. / € 22,50

ELLEN DECKWITZ
DIT GAAT NIET OVER
GRASMAAIEN. HOE
LEES JE POËZIE.
AMSTERDAM:
PLUIM, 2020
144 P. / € 19,99

Tekenend in dat opzicht is de worsteling met Paul van Ostaijen, die zelf beweerde betekenisloze verzen te schrijven die enkel nog klank willen zijn. Het interpreterend brein van de lezer lijkt daar echter geen genoeg mee te willen nemen – omdat het om woorden gaat, zijn we altijd geneigd om toch te zoeken naar wat die willen zeggen. De bespreking van Van Ostaijens gedichten in dit boek schippert dan ook tussen enerzijds de drang om het gedicht gewoon als object te beschouwen en anderzijds om het trachten te begrijpen. De lezing van ‘ik draai een kleine revolutie’ van Lucebert gaat mijns inziens dan weer al te makkelijk uit van een menselijke ik-figuur en laat de optie liggen dat het hier om een personificatie gaat. Zelf heb ik het gedicht altijd gelezen als een monoloog van de zee (‘revolvere’ betekent letterlijk ‘terugrollen’, als je dat ziet gaat het over de baren die het strand oprollen en de zee die zich weer terugtrekt). Bij ‘Turkooizen sloopje’ verslikt de interpretatie zich dan weer in de afwijkende, vervreemdende manier van formuleren die zo eigen is aan Dirk van Bastelaere (‘Het is al dag. Maar wie maakt dat / Waar?’) – er wordt getracht die te normaliseren: ‘De ik-figuur wil weten wie ervoor zorgt dat het waar is dat het al dag is.’ Daarbij wordt geen rekening gehouden met de versbreking, het enjambement en de tweede interpretatiemogelijkheid, die uitgaat van ‘waarmaken’, wordt verworpen. Het zorgt ervoor dat hij een paragraaf lang geen greep krijgt op die openingsregels. Niettemin doet dit boek daarmee wat het beoogt, namelijk een gesprek op gang brengen over poëzie.

Zowel *Zelf gedichten lezen* als *Dit gaat niet over grasmaaien* zijn boeken voor mensen die een beetje bang zijn voor gedichten, maar er zich eigenlijk toch toe aangetrokken voelen. De auteurs trachten je over de streep te trekken en te helpen met je vragen over poëzie. Faure, De Jong en Jongeneelen als wijze gidsen door het landschap van de lyriek, Deckwitz als praatgrage zeloot.